

Opvækst hos fædre

AF MOGENS NYGAARD CHRISTOFFERSEN

Langt flere kvinder end mænd er udsat for negative reaktioner på at være enlige forældre. Enlige mødre har lavstatus, mens enlige fædre møder beundring. Den kontroversielle påstand i undersøgelsen er, at børn hos enlige fædre har nogle fordele, som de kun har i begrænset omfang hos mødrene.

I det følgende vil jeg præsentere nogle resultater af en undersøgelse af småbørns opvækstvilkår hos enlige fædre og mødre (Nygaard Christoffersen, 1996 b). I dag er der omkring 6 pct. af de 3-5-årige, der bor hos faderen, mens de øvrige 94 pct. bor hos moderen. Hovedmotivet for undersøgelsen var at belyse opvækstforholdene for børn, der vokser op hos faderen. Er forholdene væsentligt anderledes end ved opvækst hos moderen? I den verserende debat om mødres og fædres evner til at drage omsorg for småbørn er der to hovedsynspunkter, der står overfor hinanden. Det *individualistiske* syn, der går ud på, at de personlighedstræk, der gør mødre i stand til at udøve omsorg for små børn, indlæres under barndommen. I følge denne opfattelse har voksne mænd hverken motivationen eller evnen til at tage vare på små børn. Overfor dette synspunkt er der det *strukturalistiske*. Babara Risman (1989) udtrykker dette perspektiv således:

De fædre, der stilles i situationen, hvor de skal tage vare på småbørnene, udvikler de nødvendige færdigheder. De udviser intime og kærlige relationer til deres børn.

Når det gælder fædre som eneforældre, så kunne man ud fra det lille antal, som de udgør, formode, at fædre er dårligere stillet i forhold til at varetage opgaven end mødrene.¹ Fx ved at fædre generelt er stillet anderledes på arbejdsmarkedet end mødre med et mere konfliktfyldt rollepres mellem arbejdet og hensynet til barnet. Undersøgelser har vist, at mænd på bestemte dele af arbejdsmarkedet har færre muligheder for fleksibilitet end kvinder. Det skyldes dels arbejdspladskulturen i de områder, hvor mænd finder beskæftigelse, dels generelle forventninger til mænd om at prioritere arbejdet før familien (Carlsen & Larsen, 1993). I forlængelse af det kunne man således frygte, at de børn, der vokser op hos fædre, ville have en dårligere opvækst.

UNDERSØGELSENS METODE

I praksis blev undersøgelsen gennemført ved, at to nogenlunde lige store grupper af 3-5-årige børn, der enten boede hos faderen eller moderen, blev udtrukket fra CPR-registret. I alt 1.010 forældre blev interviewet af Socialforskningsinstituttets særligt trænedede interviewere.² For at gøre interviewene så sammenlignelige så muligt blev de udført på grundlag af standardiserede spørgeskemaer.³

I det følgende vil jeg ud fra undersøgelsens resultater søge at indkredse nogle af de vigtigste baggrundsforhold, der synes at være af afgørende betydning for børnenes opvækstforhold. Det, der først falder i øjnene, er ikke umiddelbart forældrens køn eller økonomi, men hvordan forældrens arbejdsmæssige belastninger – eller mangel på arbejde – kan være en belastning for forældreevnen.

Hvis man for det andet sammenligner fædrenes og mødrenes baggrundsforhold,

så viser undersøgelsen, at de har vidt forskellige belastninger og reaktioner fra omgivelserne. I analyserne var det derfor vigtigt at kunne sammenligne fædre og mødre med samme baggrundsbelastninger, for at se om der stadig er nogle kønsmæssige forskelle, i den måde forældrene varetog opgaven på.

I medicinsk forskning kan man foretage et kontrolleret eksperiment for at afgøre virkninger og bivirkninger af et bestemt præparat. Dette er man som regel af gode grunde afskåret fra i samfundsforskningen. Det ville i nærværende undersøgelse have den absurde forudsætning, at man skulle afgøre, hvem der skulle have barnet ved hjælp af en slags lodtrækning. Det var derfor af særlig interesse at se, hvordan de fædre, der ved tilfældighedernes spil havde fået børnene, klarede det. Selvom det er en ufuldstændig metode, så ville det alligevel give et fingerpeg om, hvad der ville ske, hvis flere af børnene blev boende hos faderen ved en skilsmisse.

ARBEJDSMÆSSIGE BELASTNINGER AF FORÆLDRENE OG STRESS HOS BØRNENE

Et af de slående resultater fra undersøgelsen er den tætte forbindelse, man finder mellem forældrenes stress og barnets belastninger – uanset om det drejede sig om enlige fædre eller enlige mødre. Fra arbejdsmiljøundersøgelserne havde vi nogle erfaringer for, hvordan man kan få nogle oplysninger om forældrenes psykosomatiske stress. Spørgsmålene drejede sig om, hvorvidt forælderen har daglige eller ugentlige smerter i øverste del af maven, hovedpine, en følelse af at alt er uoverkommeligt, ofte er nedtrykt eller ked af det, eller ofte er irriteret uden grund. Undersøgelsen viser, at omkring halvdelen af forældrene har et eller flere af disse symptomer dagligt eller ugentligt.

Det er selvfølgelig ikke uden problemer at basere en vurdering af forældrenes stress på sådanne spørgsmål. Det er vigtigt, at

TABEL 1. FORÆLDRENE'S PSYKOSOMATISKE SYMPTOMER OG BARNETS TRIVSEL

	Et eller flere psyko- somatiske symptomer	Ingen psykoso- somatiske symptomer	P <
	pct.	pct.	
1. Har barnet ofte mareridt?	13	6	0,0001
2. Har barnet ofte angstanfald?	4	1	0,0025
3. Har barnet ofte ondt i maven?	14	8	0,006
4. Har barnet ofte ondt i hovedet?	6	2	0,0004
5. Slår, bider eller river barnet ofte andre børn?	12	5	0,0001
6. Mangler barnet ofte selvtillid?	17	8	0,0001
7. Har barnet ofte svært ved at koncentrere sig?	30	15	0,0001
8. Har barnet ofte vredesanfald	39	21	0,0001
9. Savner barnet ofte legekammerater?	23	15	0,001
10. Føler barnet sig ofte ensom?	11	5	0,0007
11. Er barnet meget følsom over for kritik eller irettesættelse	60	45	0,0001
12. Bliver barnet mobbet af de andre børn?	10	3	0,0001
Antal interviewede personer	544	545	1.010

Note: Ved forældrenes psykosomatiske symptomer forstås daglige eller ugent lige problemer med et eller flere af følgende stress-symptomer: sviende eller trykkende smerte i øverste del af maven, hovedpine, følelse af, at alt var uoverkommeligt, nervøs og uligevægtig, ofte nedtrykt og ked af det uden særlig grund eller

ofte irriteret uden grund.

man gør sig klart, at det er de interviewedes egen oplevelse, man på denne måde får belyst.

Det var vanskeligere, at stille nogle spørgsmål til forældrene, der gav en sikker viden om, hvordan børnene havde det. Vi fandt 12 spørgsmål, der skulle belyse barnets psykosomatiske stress-niveau, men var meget i tvivl om det skulle lykkes. Det viste sig, at uanset hvilke af de 12 spørgsmål vi analyserede, så var der en signifikant sammenhæng mellem forældrens stress og barnets reaktioner (se tabel 1).

Man kunne således iagttage en overhyp-pighed af angstsymptomer, mareridt, psykosomatiske symptomer (ondt i maven, ondt i hovedet) og konflikter med omgivelserne. Barnet manglede relativt oftere selvtillid, koncentrationsevne og blev lettere krænket over irettesættelser. Barnet var oftere isoleret i forhold til kammeraterne i de familier, hvor forælderen selv havde psykosomatiske symptomer – uanset forældrens køn.

En forklaring på denne meget tætte sammenhæng mellem forældrenes psykosomatiske problemer og barnets stress er antagelig, at børn er særligt følsomme og afhængige af forældrenes følelser, især når der er tale om eneforældre.

Børnene prøver at opbygge en forståelsesramme for at kunne forstå forældrenes følelser – såvel de udtrykte som de skjulte følelser. Børnene udvikler sig til specialister i at afkode det følelsesmæssige klima i deres egen familie (Harris, 1994).

Men det kan fx også ske ved, at børnene får pålagt et alt for stort ansvar. Hvis for eksempel den enlige mor taler med børnene om sine økonomiske problemer, så sættes børnene under pres (McLoyd & Wilson, 1990). Man må forvente noget tilsvarende gør sig gældende for fædrenes vedkommende.

AT VÆRE VÆRDSAT PÅ ARBEJDET

Umiddelbart skulle man tro, at engagement i arbejdet kan betyde, at forældrene

føler sig fanget mellem hensynet til arbejdet og hensynet til barnet.

I modsætning til hvad man kunne forvente viser undersøgelser, at arbejdets kompleksitet, udfordringer og stimulation har en positiv indflydelse på forældreevnen. Et arbejde, hvor man har selvbestemmelse og kontrol over arbejdets tilrettelæggelse og hvor man får social støtte fra overordnede og kolleger, giver overskud til at kunne klare de hjemlige problemer (Greenberger et al, 1994).

Fra en tidligere dansk arbejdsmiljøundersøgelse (Thaulow, 1994) blev der uddraget nogle spørgsmål, der kunne belyse om der var tale om et udviklende arbejde:

Var der krav om uddannelse mv. for at udføre arbejdet?

Var arbejdet afvekslende?

Fik vedkommende støtte og opmuntring fra sin chef?

Var der mulighed for at lære noget nyt og dygtiggøre sig?

Hvis man svarede benægtende på et eller flere af disse spørgsmål, så tog vi det som udtryk for, at vedkommende blev mindre "værdsat" på sit arbejdet end dem, der svarede bekræftende på alle spørgsmålene.

ARBEJDSFORHOLD OG FORÆLDRENE PSYKISKE PROBLEMER

Undersøgelsen bekræfter vores antagelser, idet den viser en ganske klar sammenhæng mellem at være arbejdsløs eller ikke at være værdsat på arbejdet og psykiske problemer af forskellig art. Det drejer sig fx om søvnforstyrrelser, angstanfald, behov for professionel hjælp til at løse psykiske problemer og manglende selvværd.

De, der har et udviklende arbejde, har færre psykiske problemer sammenlignet med de, der ikke føler sig værdsat på arbejdet. De, der har det dårligste psykiske helbred, er de arbejdsløse. Det er efterhånden velbeskrevet, at arbejdsløshed kan være en belastning for forældrene og at det kan

TABEL 2. SOCIALE BAGGRUNDSFORHOLD OG UGENTLIGE AFSTRAFFELSER AF BARNET

Forekomst af en række sociale baggrundsforhold opgjort for 3-5-årige børn, der udsættes for ugentlige eller hyppigere afstraffelser 1. Procentandele.

Sociale baggrundsforhold:	Ugentlige afstraffelser ¹	Sjældnere procentandele	P< eller aldrig
Barnet er 3 år	32	17	0,0001
<i>Nuværende familieforhold:</i>			
Mindre end 15 min. transporttid til samværsforælder	41	53	0,01
Barnet bor hos moderen	60	51	0,015
Fælles forældremyndighed	36	50	0,0003
<i>Forælders belastninger:</i>			
Psykosomatiske stress-symptomer ²	59	43	0,0001
Forælderen arbejdsløs eller ikke værdsat på arbejdsplads ³	78	66	0,0008
Antal interviewede	210	800	1.010

Anm.:

(1) En eller flere hændelser er sket ugentligt eller oftere: at barnet er blevet slået (dvs. det er sket, at barnet er blevet slået over fingrene (fingerdask), at barnet har fået en "endefuld" (klask i "numsen"), eller at barnet har fået en lussing), at barnet er blevet sendt ind på sit (et) værelse, eller at barnet er blevet rusket.

(2) Ved forældrenes psykosomatiske symptomer forstås daglige eller ugentlige problemer med et eller flere af følgende stress-symptomer: sviende eller trykkende smerte i øverste del af maven, hovedpine, følelse af at alt var uoverkommeligt, nervøs og uligevægtig, ofte nedtrykt og ked af det uden særlig grund eller ofte irriteret uden grund.

(3) En eller flere af følgende forhold gælder: ingen krav om kurser, oplæring mv. for at kunne udføre arbejde, arbejde ikke afvekslende, får ikke støtte/opmuntring fra chef, har ikke mulighed for at dygtiggøre sig.

påvirke børnene (Nygaard Christoffersen, 1994; 1996 a).

Det sker hyppigere, at konflikter udvikler sig til anvendelse af forskellige straffeforanstaltninger over for børnene, hvis forældrene er pressede på arbejdsmarkedet, viser undersøgelsen af enlige fædre og mødre (Nygaard Christoffersen, 1996 b). Anvendelse af fysisk afstraffelse af børnene er således mere udbredt blandt de arbejdsløse end blandt forældre med et udviklende arbejde (tabel 2).

FORÆLDRENES ERHVERVSFORHOLD OG HYPPIGE AFSTRAFFELSER AF BØRNENE

De pressede forhold, som nogle af familierne levede under, betød altså hyppigere anvendelse af forskellige straffeforanstaltninger over for de små børn. Det kunne dreje sig om slag over fingrene, klask i numsen eller en lussing.

Hvis forældrene var udsat for psykosomatisk stress, var arbejdsløse eller havde et job, hvor man ikke var værdsat, så blev børnene relativt hyppigere udsat for afstraffelser. Hvis derimod den anden forælder, hvor barnet ikke boede, udgjorde en ressource ved, at der var fælles forældremyndighed og en kort overkommelig afstand imellem forældrene, så var straffeforanstaltninger sjældnere.⁴

ER MOR DEN BEDSTE?

Hvis man fokuserer på de forhold, som rent statistisk danner baggrund for anvendelse af slag og hyppige afstraffelser af børnene, så viser der sig nogle markante forskelle mellem fædrene og mødrene. Mødrene er oftere arbejdsløse eller ikke værdsat på arbejdet, og de mangler oftere en erhvervsuddannelse. Mødrene har oftere psykosomatiske stress-symptomer. Hvorimod de fædre, der har fået børnene, oftere har fælles forældremyndighed og deleordninger, som betyder, at samværsforælderen antagelig udgør en ressource for faderen og barnet.

Umiddelbart ser det ud til, at de børn, der bor hos faderen, har nogle fordele, som de børn, der bor hos moderen, kun har i begrænset omfang.

For det første har de en hyppigere kontakt med den anden forælder. Samværet er sjældnere afbrudt. Som følge heraf er forbindelsen med begge bedsteforældre hyppigere intakt for de børn, der bor hos faderen. *For det andet* er der oftere fælles forældremyndighed i de tilfælde, hvor barnet bor hos faderen, hvilket ser ud til at give barnet nogle fordele. *For det tredje* er fædrene gennemgående mindre tidspresset og har færre psykosomatiske stress-reaktioner end mødrene. *For det fjerde* er det sjældnere, at konflikter udvikler sig til situationer, hvor barnet straffes. Fædrene afstår hyppigere fra at anvende slag som afstraffelsesmiddel end mødrene.

Man kan imidlertid indvende imod sådanne undersøgelsesresultater, at man sammenligner enlige fædre og enlige mødre med forskellige sociale baggrundsforhold. Undersøgelsen viser, at fædrene adskiller sig fra mødrene ved at have færre belastende forhold (fx med hensyn til økonomi, ikke at være værdsat på arbejdet, ikke at få positive reaktioner fra omgivelserne og psykiske problemer).

I forbindelse med undersøgelsen er der derfor gennemført en række analyser, hvor man sammenligner enlige fædre og enlige mødre med samme sociale baggrundsforhold. Disse analyser viser, at børnene fortsat er bedst tjent med at bo hos deres far – også når man tager højde for de bagvedliggende sociale baggrundsforhold med hensyn til psykosomatiske stressforhold, fælles forældremyndighed og anvendelse af slag som afstraffelse.

Kun med hensyn til forskellene i barnets kontakt med den anden forælder viser analyserne, at forskellene forsvinder, når man sammenligner fædre og mødre med samme baggrundsforhold. Der er imidlertid ingen af de undersøgte forhold, hvor man generelt kan sige, at barnet er bedre tjent med

at være hos moderen, når man har taget højde for de betydningsfulde baggrundsforhold.

STEREOTYPE FORDOMME OM BEGGE KØN

Ud over den arbejdsmæssige anerkendelse får fædre også positive reaktioner fra omgivelserne. Fra mennesker, de møder for første gang, oplever de at få positive reaktioner, når de fortæller, at de er enlige fædre. Og det er ikke blot sket en enkelt gang, fortæller fædre, men flere gange. Mødrene bliver ikke mødt på samme positive måde fra omgivelserne. Dette afspejler de fordomme, der trives i samfundet om enlige fædre og mødre. Den positive reaktion er jo udtryk for, at man ikke forventede, at fædre kunne tage vare på så små børn.

Hvis man samlet ser på de arbejdsmæssige forhold, de psykiske belastninger og det familiemæssige netværk – og herunder kontakt til bedsteforældre – så er børnene alt i alt bedre tjent med at være hos fædre end hos mødre. Dette resultat var stik imod forventningerne.

EN HØJ ARBEJDSLØSHED

En stor del af de opvækstforskelle blandt børnene, man finder mellem fædrenes og mødrenes hjem, kan langt hen ad vejen henføres til, at forældrene i dagligdagen er udsat for forskellige belastningsforhold. Dette kommer ganske tydeligt frem i den arbejdsmarkedsmæssige tilknytning. Arbejdet som et socialt netværk får antagelig en særlig betydning for enlige forældre.

Udviklingen på arbejdsmarkedet igennem de sidste 20 år har i særlig grad ramt de enlige forældre. I 1974 var 11 pct. arbejdsløse. I dag er der omkring 30 pct. arbejdsløse blandt eneforsørgerne (Nygaard Christoffersen, 1996b). En af forklaringerne er, at en to-forsørgerfamilie har flere muligheder for at imødekomme fleksibilitetskrav fra arbejdspladsen. En relativ stor del af arbejdsmarkedet har en unormal ar-

bejdstid. Den sidste arbejdsstyrkeundersøgelse fra Danmarks Statistik viser, at 65 pct. af de beskæftigede har normalt arbejde i dagtimerne. De resterende 35 pct. har regelmæssigt lørdagsarbejde, aftenarbejde, søndagsarbejde, natarbejde eller skifteløst arbejde (Danmarks Statistik, 1996).

Dette kan være en blandt flere forklaringer på de enlige forsørgeres indskrænkede muligheder på arbejdsmarkedet. Det er særligt bemærkelsesværdigt for småbørnsfædre, der normalt har næsten fuld beskæftigelse. De enlige småbørnsfædre har derimod en ledighed på omkring 20 pct. Når de enlige småbørnsfædres arbejdsløshed er oppe på omkring 30 pct. er det antagelig, fordi relativt mange mangler en erhvervsuddannelse.

ARBEJDESTIDS-STRESS

Det var den umiddelbare forventning, at mændene befandt sig på de dele af arbejdsmarkedet, hvor man forventede, at de prioriterede arbejdet frem for familien. Imidlertid viser undersøgelsen, at fædre har en højere frihedsgrad end mødre, fx hvad arbejdstidens placering angår. Fædre var sjældnere end mødre i en situation, hvor de følte sig tidsmæssigt stresset, når de hentede og bragte barnet eller købte ind. Men der var lige mange blandt fædre og mødre (1/3), der angav, at daginstitutionernes åbnings- og lukketider gav problemer. De tilgængelige dagpasningsmuligheder kan yderligere være med til at indskrænke de enlige forsørgeres arbejdsmarked.

FÆDRE AF NØDVENDIGHED – VED TILFÆLDIGHEDENS SPIL

Umiddelbart viser undersøgelsen, at med hensyn til forældremæssige belastninger, med hensyn til udvikling af konflikter og afstraffelser af børnene, og med hensyn til bevarelse af barnets identitetsskabende netværk (forældre og bedsteforældre), så er

Foto: Finn Svensson

barnet bedre tjent med at være hos faderen end hos moderen.

Det er imidlertid et problem at generalisere undersøgelsens resultater til den gruppe af fædre, der ikke har fået børnene. Vi kan ikke vide, hvordan disse fædre ville have løst opgaven, hvis de havde fået børnene. En metode til alligevel at kaste lys over dette spørgsmål er at se på de fædre, der af skæbnens ugunst pludselig stod tilbage med børnene på grund af moderens død, eller fordi hun af andre grunde ikke var i stand til at tage sig af børnene (fx på grund af psykiske sygdomme, alkoholisme eller lignende). Undersøgelsen viser, at de fædre, der af disse tragiske grunde står alene tilbage med ansvaret for børnene, klarer opgaven mindst lige så godt som de mødre, der er i en tilsvarende situation. De erhvervs-mæssige forskelle, man finder mellem fædre og mødre efter en familieop-løsning, skyldes hovedsagelig, at forholdene var forskellige allerede ved familiedannelsen. Undersøgelsen viser således, at der ingen nævneværdige indkomstforskelle er mellem de fædre, der har fået børnene og de fædre, der er samværsforældre.

PARDANNELSENS MYSTIK

I mange europæiske og asiatiske samfund kan man iagttagende, at distancen mellem de sociale klasser blandt andet opretholdes gennem restriktioner for indgåelse af ægteskab. Selvom der eksisterer en formel frihed, så er der ofte nogle effektive sociale barrierer imellem statusgrupperne, der i praksis stiller sig i vejen for ægteskaber på tværs af de sociale skel (Goody, 1976). En engelsk undersøgelse viser således, at kun 10 pct. af de mænd, der er beskæftiget i såkaldte "manuelle fag", er gift med kvinder fra "højere" klasser (McRae, 1986).

En nyere dansk undersøgelse, hvor man har fulgt en fødselsårgang, viste, at pardannelsen i vid udstrækning er foregået inden for nogenlunde samme erhvervsuddannelsesniveau (Hansen, 1995).

Imidlertid finder man, at der er nogle markante forskelle med hensyn til erhvervsuddannelse, erhvervsuddannelsens længde, beskæftigelsesgrad og indtjening mellem fædre og mødre i den nybagte småbørnsfamilie (Nygaard Christoffersen, 1990; 1993).

MARGINALISEREDE MÆND BLIVER IKKE FÆDRE

De store erhvervs-mæssige og indtjenings-mæssige forskelle blandt småbørnsfædre og småbørnsmødre skyldes primært, at en stor gruppe af marginaliserede mænd ikke får familie og børn. Nyere undersøgelser i Danmarks Statistik af mænds fertilitet bekræfter dette billede. En relativ stor gruppe på 20 pct. af en fødselsårgang af drenge vil aldrig blive fædre, hvorimod det kun er halvt så mange af pigerne, der ikke bliver mødre (Knudsen, 1993; Hansen, 1995). Mænd uden erhvervsuddannelse er betydelig oftere enlige og barnløse end andre jævnaldrende mænd, viser Erik Jørgen Hansens undersøgelse af den første velfærdsgeneration (1995). En tilsvarende sammenhæng kan man ikke finde for kvinders vedkommende.

En forklaring kan således være, at kvinder primært vælger deres partnere efter placering på den sociale rangstige. Mænd der har magt og som tjener meget, vil således have let ved at finde en partner. Mænd, der har ressourcer og som dermed kan give social tryghed vil oftere få familie og børn sammenlignet med fattige, langtidsarbejdsløse og marginaliserede mænd.

Dette mønster får blandt andet som konsekvens, at nybagte småbørnsfædre gennemsnitligt i 1995 tjente 70.000 kr. mere om året end småbørnsmødrene. De markante indkomstforskelle, der findes i de nydannede familier – inden det første barn – bliver uddybet yderligere, når de får de følgende børn. (Dette er antagelig et resultat af forskelle i erhvervsuddannelsesbaggrund, et resultat af familiens arbejdsdeling og et resultat af den skæve fordeling af forældreorlov og arbejdsløshed).

Dette er noget af forklaringen på, at man i en tidligere undersøgelse fandt, at småbørnsfædre med 0-6 årige børn gennemsnitligt tjener omkring 90.000 kr. mere om året end småbørnsmødrene (Nygaard Christoffersen, 1990).

På grund af den måde, som lovgivningen er indrettet på, får dette helt afgørende betydning for en lang række beslutninger som familien træffer. For eksempel er valget, om hvem der skal tage den sidste del af barselsorloven og forældreorlov, givet på forhånd.

Disse markante forskelle mellem fædrenes og mødrenes erhvervsmæssige forhold betyder så også, at fædrene generelt set har betydeligt flere ressourcer end mødrene ved familieopløsningen.

Når forældrene – understøttet af domstolspraksis – så i langt de fleste tilfælde aftaler, at børnene skal bo hos moderen, så skyldes det antagelig primært nogle fastgroede traditioner – og det afspejler ikke nødvendigvis den løsning, som barnet vil være bedst tjent med.

HVAD KAN MAN BRUGE UNDERSØGELSEN TIL?

For det første kan undersøgelsens resultater bruges til at fokusere på risikofaktorer, der belaster barnets forhold – uanset om det er enlige fædre eller enlige mødre (fx ikke at være værdsat på arbejde, eller arbejdsløs samt psykosomatisk stress og manglende erhvervsuddannelse). Undersøgelsen viser, at det er en misforståelse at tro, at det er belastninger af økonomisk art, der er de væsentligste. Undersøgelser viser, at flere af de enlige mødre i lavindkomstområdet ville kunne få mere ud af at få arbejdsløshedsunderstøttelse end af at arbejde (Pedersen & Smith, 1995 a; 1995 b). Alligevel foretrækker de at beholde et arbejde.

Undersøgelsens resultater peger primært i retning af en indsats overfor enlige forældres uddannelsesmuligheder, så de undgår at blive låst fast i en arbejdsløshedssituation og i stedet kan blive selvhjulpne. Sekundært

kan nævnes en indsats i retning af at gøre arbejdspladserne mere familievenlige, så medarbejderne får en større fleksibilitet, bliver mere værdsat og respekteret. Disse punkter vil i første omgang især gavne de enlige mødre, som er de mange der befinder sig under sådanne belastninger.

For det andet er der noget, der tyder på, at der er nogle kulturbestemte fordomme, om at kvinder automatisk også er bedre til at tage sig af børnene. Der er med andre ord tale om nogle rolle stereotypier, som virker kønsdiskriminerende på såvel fædre som mødre. Mødrene bliver i langt højere grad end fædrene mødt med en social fordommelse, hvis de går imod strømmen og overlader børnene til faderen. Man kan efter min mening bruge undersøgelsen til at stille spørgsmål ved om denne automatik dels tjener børnenes bedste, og dels tjener kvindernes sag.

For det tredje kunne man ønske mere viden om, hvordan konflikten imellem forældrene kan dæmpes, så børnenes ikke fanges i et krydspres. Det er vigtigt at undgå en situation, hvor forældrene udtrykker deres konflikt ved hjælp af børnene. Et højt konfliktniveau kan betyde, at den ene forælder trækker sig væk fra børnene. Derved kommer barnet til at lide under tabet af den ene forælders engagement og involvering. Undersøgelsens resultater peger på vigtigheden af at få indblik i, hvordan man kan sikre en fortsat tæt kontakt til samværsforælderen.

NOTER

1. Man må forvente, at omkring hvert tredje barn vil opleve, at forældrene flytter fra hinanden. Omfanget af en generation af børn, der vil opleve at forældrene flytter fra hinanden er estimeret på grundlag af nogle model-beregninger (Nygaard Christoffersen, 1995). Omkring 11 pct. af disse børn bor i dag hos faderen. Det svarer til omkring 28.000 børn i forskellige aldre mellem 0 og 18 år. For de helt små børns vedkommende er det imidlertid en endnu mindre andel, der bor hos faderen.

2. Ud af samtlige udtrukne i stikprøverne blev 89 procent interviewet.

3. Det lykkedes at gennemføre 79 pct. af interviewene telefonisk resten ved besøg på bopælen. Gennemgang af tidligere forskning på området tyder på, at netop når det drejer sig om følsomme spørgsmål, der kan være forbundet med stigmatisering, så er interviewerpåvirkningen mindre ved telefoninterview end ved besøgsinterview (Nygaard Christoffersen, 1984).

Ved undersøgelsens tilrettelæggelse var det prioriteret, at kunne foretage nogle statistiske analyser, hvor mange faktorer blev sammenholdt samtidig, fremfor nogle grundige undersøgelser af nogle ganske få familier. Man kunne for eksempel havde valgt deltagerobservation og intensive interview, hvor familierne blev fulgt igennem længere tid. Men så ville man af ressourcemæssige grunde have været afskåret fra at have et tilstrækkeligt antal til at kunne sammenligne fædre og mødre indbyrdes med samme baggrundsforhold. Uanset hvilket valg, der blev truffet, ville der således være både tab og gevinster forbundet hermed.

4. Disse sammenhænge mellem fælles forældremyndighed og færre straffeforanstaltninger forefandt uanset om forældrene indbyrdes havde et højt eller lavt konfliktniveau.

LITTERATUR

- Carlsen, S. & Larsen, J.E. (eds.) (1993): *Den svære balance*. København: Ligestillingsrådet.
- Danmarks Statistik (1996): *Nyt fra Danmarks Statistik*, nr 391.
- Goody, Jack (1976): Class and marriage. (Kap 8) i Jack Goody: *Production and reproduction – A comparative study of the Domestic Domain*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Greenberger, E. et al. (1994): *Linking workplace and homeplace: relations between the nature of adults' work and their parenting behaviors*. Developmental Psychology, 30, 6.
- Hansen, E.J. (1995): *En generation blev voksen. Den første velferds-generation*. København: Socialforskningsinstituttet. Rapport 95:8.
- Harris, P.L. (1994): The child's understanding of emotion: Developmental change and the family environment. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 35, 1.
- Knudsen, L.B. (1993): Fertilitetsudviklingen i Danmark i 1980'erne. København: Danmarks Statistik. *Statistiske Efterretninger. Befolkning og valg*. 1993:12.

McLoyd, V.C. & Wilson, L. (1990): Maternal Behavior, social support, and economic condition as predictors of distress in children. *New Directions for Child Development*, 46.

McRae, Susan (1986): *Cross-class families*. Oxford: Clarendon Press.

Nygaard Christoffersen, M. (1984): The quality of data collected at telephone interviews, *Statistisk tidskrift*, 1.

Nygaard Christoffersen, M. (1990): *Barselsorlov – mænds og kvinders erhvervmæssige baggrund for at tage orlov*. København, Socialforskningsinstituttet. Rapport 90:18.

Nygaard Christoffersen, M. (1993): *Familiens ændring – en statistisk belysning af familieforholdene*. København, Socialforskningsinstituttet. Rapport 93:2.

Nygaard Christoffersen, M. (1994): A follow-up study of longterm effect of unemployment on children: loss of self-esteem and self-destructive behavior among adolescents. *Childhood*, 2, 4.

Nygaard Christoffersen, M. (1995) 'Children and divorces', *Demography, economy and welfare. Scandinavian Population Studies*, 10.

Nygaard Christoffersen, M. (1996a): *Opvækst med arbejdsløshed*. København, Socialforskningsinstituttet. Rapport 96:14.

Nygaard Christoffersen, M. (1996b): *Opvækst med fædre*. København, Socialforskningsinstituttet. Rapport 96:23.

Pedersen, P.J. & Smith, N. (1995 a) 'Kan det betale sig at arbejde?' in Mogensen, G.V. *Hvad driver værket?*, Rockwool Fondens Forskningsenhed, København.

Pedersen, P.J. & Smith, N. (1995 b) 'Taxed and non-taxed labour supply', in *Work incentives in the Danish welfare state*, The Rockwool Foundation Research Unit, Aarhus.

Rismann, Narbara J. (1986): Can men "mother"? *Family Relations*, 35.

Thaulow, I. (1994): *At måle det udviklende lønarbejde – en empirisk analyse af udbredelsen og betydningen af det udviklende lønarbejde*. København, Socialforskningsinstituttet. Rapport 94:5.

SUMMARY

After separation 6 percent of the three to five year old children live with their fathers while 94 percent live with their mothers. In this Danish study a stratified sample (N=1.137) with an equal number of fathers and mothers

were selected. About 89 percent were interviewed (N=1.010). The result were that 478 fathers and 532 mothers were interviewed either by phone or personal at home.

Results revealed a close association between strains on the parents and the well-being of the children. A job where parents were appreciated and probably also engaged gave the parents an extra strength to solve problems at home. Unemployed parents had more often conflicts with their children which grow into situations where the parents found themselves compelled to use different kinds of punishment against the small children.

Although, one third of the fathers have got the children because of the death of the mother or because the mother for different reasons were unable to take care of the children (alcoholism, psychiatric decease, imprison-

ment, etc) the fathers had better jobs, less unemployment and fewer psychological problems. As a consequence they were less rough against the children than the mothers.

Both parents and the grandparents make up a social network which is of great importance in the formation of children's identity. Unfortunately, this network suffer of the dissolution of the family. When the children are living with the fathers this network are more intact than in cases were the children are living with the mothers.

(The study has been published in Danish: Socialforskningsinstitutet, report 96:23.)

Mogens Nygaard Christoffersen
Seniorforsker
Socialforskningsinstitutet